

Прокляте небо

Про книгу

Середина XVII століття. Київщина. У селі мірилом усього є фізична праця, будь-яка інакшість вважається хибою. Тому мати намагається позбутися Євки ще немовлям. Але стосовно малої доля має свої плани. Дівчинка виживає і потрапляє служити в маєток пана. У неї дар — схильність до астрономії. Вона буквально читає небо, як розгорнуту книжку. Але незабаром у житті Євки з'являється панський вчитель Орест. Потай одружившись, молодята втікають до Києва. Тепер на дівчину чекає довгий шлях випробувань та спокути. Хто залишиться поруч, а хто зрадить? І що скажуть зорі тій, яка єдина вміє їх читати?..

Наталія Довгопол

Прокляте небо

*від фіналістки конкурсу
«КОРОНАЦІЯ СЛОВА»*

Він втратив крила, щоб вона літала...

Наталія Довгопол

Прокляте небо

Роман

ХАРКІВ **КЛУБ**
2019 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2019

ISBN 978-617-12-7366-5 (epub)

Жодну з частин даного видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Дизайнер обкладинки Петро Вихор

Електронна версія створена за виданням:

Довгопол Н.

Д58 Прокляте небо : роман / Наталія Довгопол. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. — 384 с.

ISBN 978-617-12-6892-0

Середина XVII століття. Київщина. У селі мірилом усього є фізична праця, будь-яка інакшість вважається хибою. Тому мати намагається позбутися Євки ще немовлям. Але щодо малої доля має свої плани. Дівчинка виживає і потрапляє служити в маєток пана. У неї є дар — схильність до астрономії. Вона буквально читає небо, як розгорнуту книжку. Та в житті Єви з'являється панський вчитель Орест. Потайки одружуючись, вони втікають до Києва. Тепер на неї чекає довгий шлях випробувань та спокути. Хто залишиться поруч, а хто зрадить? І що скажуть зорі тій, яка єдина вміє їх читати?..

УДК 821.161.2

© Довгопол Н. О., 2019

© DepositPhotos.com / Ashva_pictures, обкладинка, 2019

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2019

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2019

Колись давно, гортаючи стародруки в Лаврській друкарні, я натрапила на гороскоп. Гороскоп у церковній книзі XVII ст! Знахідка так вразила мене, що я ніяк не могла викинути цей факт із голови. Думка про дуалістичний світогляд сучасників, у якому пліч-о- пліч існували антична філософія та християнське вчення, давні язичницькі вірування та прогресивні наукові досягнення епохи не давала мені спокою. Захотілося зрозуміти, переосмислити та по-своєму розповісти історію, написану в шкільних підручниках, знаходячи місце для чар, подвигів та кохання.

Авторка

Частина перша. Серп молодого місяця

У садках уже достигали груші та вабили до себе жовтими боками й медовими пахощами. Час було обривати. Діти й старі баби поприходили на фільварок із кошиками та ряднами — у кого що було. Рвали й складали, грушка до грушки. Не дай Боже яку надкусити! Собі можна було забрати хіба підгнилі чи червиві, але цього року — як на зло — усі груші видалися напрочуд гарними.

Отак рвали та зітхали, доки тріск гілок і голосний зойк не відвернули їх від роботи. Це Дунька Ковальчишина прийшла зі своїм козубом, що здавався вдвічі більшим за неї, та, перечепившись через колоду, із розгону влетіла в купу хмизу.

Менші засміялися, старші дівчата лиш закотили очі — із цією Дунькою завжди щось траплялося. Вона постійно спізнювалася чи то на роботу, чи на вечорниці, трощила своє й панське майно, а на вигляд була така, ніби весь час літала десь у захмарних висотах.

Дунька ж на те не зважала. Вона щоразу підіймалася, обтрушувала з себе пилуку, терла набиті коліна та йшла собі далі, навіть не показуючи, що боляче. За це її не любили ще більше.

От і зараз вона підвелася і, ніби нічого не сталося, побрела до груші, біля якої вже стояли дві її сестри.

— Ти чого так довго? — прикрикнула старша, Райка.

— Годувала кролів, — коротко відповіла Дунька, шмигаючи кирпатим носом.

— Ти їм що, борщі варила? Ми вже три дерева обірвати встигли, доки ти там ходиш! Тринадцять літ, слава Богу, а моторна, як болотяна черепаха!

Дунька промовчала, змалку пам'ятаючи бабину приказку про те, що розумніший змовчить.

Із самого малечку, ще коли мамка наказала їй розв'язати власну, збережену від народження пуповину — щоб здібна до шиття й вишивки була, — Дунька знала, яка доля чекає на неї. Ляльками-мотанками не раз обігрувався той самий сценарій: вона вийде заміж, щоб догоджати чоловікові та свекрусі, робити всіляку жіночу роботу, згинатися в полі вдень і засинати над шитвом уночі, колихаючи виводок дітей. Дунька вдавала, ніби змирилася з цим сценарієм, прийняла його без образи чи злості. Смиренно, як і личило чемній

посполитій¹ дівчині. Попри те продовжувала жити у своєму уявному світі. Там над нею не було господарів.

У тому світі вона ходила на прощу в золотoverху Печерську лавру, стрибала на конях по вільних степах Запоріжжя, пливла на чайці аж до Царгорода та ніколи в житті більше не рвала панські груші.

Дунька перев'язала хустку, що вже налазила на очі, і прибрала з обличчя пасма темного волосся. У кого вона така чорнява вдалася? До того ж наприкінці літа її шкіра робилася зовсім темною, і всі, хто бачили Дуньку вперше, вважали її циганчам. Лише циганчата проворні, швидкі, а Дунька була ніби причинна — можна три кошики смородини вибрати, доки вона сповнить один.

Нахмарилося. Дрібно заморосило, і Дуньчині сестри пришвидшилися. Хотілося закінчити до зливи. Дунька ж саме сиділа високо на дереві, щогнулося від різких поривів вітру, і їй було байдуже до груш і до дощу. Її цікавило, як низько прогнеться дерево під її вагою, та чи витримають гілки.

— Дуня! Дууунь! — у садок ледь не бігом влетіла мати. — Де ця бісова дитина?

І, побачивши дочку на верхівці груші, закричала на весь фільварок:

— Матері твоїй ковінька, чого ти туди в такий вітер полізла?

Вона ще довго лаялася й сипала прокльонами, а дівчата тихенько посміювалися.

— Завжди цій дурнуватій перепадає, — шепнула одна.

— Що поробиш, як клепки в голові немає, — гмикнувши, відказала Євчина сестра Олена, середуща поміж них.

Матір Дуньчина, Степанида або просто Стешка, була огрядною, але дуже повороткою бабою. Вона народила дванадцятро дітей, шестеро з яких не дожили й до семирічного віку. Двох старших дочок і єдиного сина вона вже одружила, тож лишилося прилаштувати ще трьох і вмерти спокійно — такою була її життєва місія. Але якщо на Райку та Олену вже задивлялися свати, то на Дуньку мати давно махнула рукою. Хоч вона ще мала, але ж така незграбна, не ладна до жодної роботи. Ні краси, ні вдачі. Може, у монастир її віддати? Хай там собі думає про вічне, і матері не буде соромно перед людьми, що в неї дочка — стара діва.

— Ану, злазь бігом звідти! Та йди до хати, перевдягнись у щось людське й не перемазане. Тебе до панів у палац кличуть! — навмисно підвищила голос Стешка, щоб усі сусіди почули.

Авжеж, нехай знають, що вона, Стешка, виростила не таку вже й пропащу дочку!

— У палац? Мене? Чого?

— Та звідкіль я знаю? Бери ноги в руки й іди в двір до панночки.

— До панночки?! — хором відповіли обидві сестри.

— Мамо, я не хочу до панночки... — спробувала було заперечити Дунька.

— А тебе хто питає, чи що? — гримнула на неї матір. — Кажуть іти — треба йти.

Усі, хто був на грушах, презирнулися. Прислужувати в панському палаці вважалося за честь — робота там фізично не така складна, як на фільварку, часто перепадає котра ганчірка чи заморські ласощі до різдвяного столу. Але панночці?..

Панночку Марту Вітовську всі у фільварку воліли обходити десятою дорогою. Подейкували, що вона зналася із самим дияволом, та й гонор у неї був зовсім не янгольський. Років їй було дванадцять, майже як Дуньці.

— А правда, що вона свою попередню служницю, Ганку, до смерті забила? — загомоніли навкруг.

— Хтозна. Та Ганка була з Василькова, не наша... Але подейкують, що її з минулого тижня ніхто не бачив.

— Кажуть, вона так кричала, як її били батогами... А потім весь панський двір від крові відмивати довелося!

— А за що? За що?

— Бач, чимось панночці не догодила... Тепер їй заміну шукають.

Усі знов презирнулися, співчутливо поглядаючи на Дуньку.

— Ой та годі вам язиками чесати! — прикрикнула на дівчат Стешка. — Понапридумували тут небилиць. Чого мою дитину лякаєте?

Де-не-де взялася стара баба Оріся, потрясаючи своїм кошиком із грушами.

— Казали тобі, Стешко, не треба було дитя своє проклинати. Вона ж, як народила та йшла в поле жати, брала дівча із собою. То Дунька все плакала, може, боліло їй щось чи потерчата виділися. То ця дурна баба

клала немовля на межі і промовляла: «Бодай русалки б тебе, бісову дитину, взяли!» От і наврочила, що дівка тепер долі не має.

1 Посполитий — належний до верстви селян або міщан. (Тут і далі прим. авт.).

СМАГЛЯВКА З ГОБЕЛЕНУ

Дунька стояла на воротах, переступаючи із ноги на ногу. Перед нею простягалось широке подвір'я панської садиби: ліворуч розташувалися стайня та льох, праворуч — повітка² та дерев'яний будинок для панських пахолків³, що несли варту, підперши спиною копицю сіна й ліниво набиваючи люльку. Челядь поралася на обійсті. Хтось годував каченят, хтось підбивав коней. Це тут ще тиждень тому забили Ганку. Але схоже, тут теж було життя... Може, не такий страшний чорт, як його малюють? Дунька несміло ступила на вимощену каменем доріжку, яка звивалася поміж квітниками, намагаючись розгледіти серед челядинців знайомі обличчя.

Незчулася, як ззаду хтось схопив її за руку й потягнув за собою. Це була висока й худорлява тітка років сорока з на диво міцною хваткою. Аж рука заболіла.

— Та рухайся швидше ж, їй богу! Мало того, що спізнилася, та ще й плентається, як дохла муха! — вигукнула тітка скрипучим голосом.

Ледь не перечепившись через поріг, Дунька влетіла через бічні двері у високу білу будівлю, яку всі селяни побожно величали палацом. Здала палац нічим не відрізнявся від звичайної хати, хіба що високими стелями та кількістю вікон. Він мав один поверх і вкритий був солом'яною стріхою. Його покриті глиною дерев'яні стіни були обмащені білилами, віконниці пофарбовані в ніжно-голубий колір, а над порогом намальовані волошки та маки, як і у всіх на селі. Але ганок «палацу» підпирали чотири стрункі колони, тримаючи на собі трикутний портик в античному стилі. У ніші портика розташувався родинний герб панів Вітовських: щит із зображенням стріли, перевернутого півмісяця, царської корони та плюмажа з павичого пір'я.

Проте Дунька не встигла те все достоту розгледіти. Бічний вхід, яким належало користуватися слугам, продовжився вузьким коридором, галереєю, по один бік якої виднілася незліченна кількість дверей, а по інший — вікна в сад. Дуньці здалося, що вона загубилася в цьому

коридорі із мальованими картинами, срібними підсвічниками та важкими оксамитовими шторами.

Зап'ясток, передавлений тіткою, занімів, а в голові запаморочилося. Вона досі не вірила, що потрапила сюди, усередину палацу! Змалечку цей палац лякав її і вабив одночасно. І хоч як зараз зробилося лячно, але серце билося так часто не від страху — тепер воно ледь не вистрибувало з грудей від захоплення.

— Чекай тут! — наказала схожа на сіру чаплю жінка, нарешті відпускаючи Дуньчине зап'ястя й зникаючи за високими дверима.

Дівчина послухалась. Ніби у мареві, вона втупилася в гобелен, що прикрашав стіну поряд із дверима. На майстерно витканому полотні були зображені юнки, вбрані в дивовижні, не бачені раніше Дунькою сукні, які виводили свій танок навколо гірського озера. Дунька зачаровано переводила погляд із однієї панночки на іншу, аж доки не спинилася на зображеній у кутку смаглявці. На мить їй здалося, що це вона сама, уквітчана лілеями й перевита стрічками. Вона, Дунька, належала до цього витонченого світу! Усією душею прагла належати.

— Я до тебе звертаюся! — смикнула її за рукав та сама висока жінка. — Ти що, надхмарні палати собі будуєш? Спустиись на землю! Заходь, пані чекає на тебе.

Пані Серафима Вітовська, княжна Корецька, яку челядь із побожним придихом називала тут просто «княгинєю», сиділа на високому стільці з червоного дерева, тримаючи спину так рівно, ніби хтось у неї поштрикав голками. Пані вишивала. Помітивши новоприбулих, вона мляво перевела на них погляд і продовжила вишивати.

— Ну, це та дівка?.. Як її там? — тонкі губи ледь ворушилися, нібито пані зберігала останні сили свого блілого, майже прозорого тіла. Або просто лінувалася відкривати рот.

— Так, ясновельможна. Це та сама дівка, Дунька.

Пані неспішно зробила ще кілька стібків та заколола голку. Нарешті підвівшись, вона підійшла до дівчини й ретельно оглянула її з усіх боків.

— Ти така чорнява — замурзана, чи циганка якась? — скривилася Серафима, поправляючи квітчасту хустку на своїй голові.

— Ні, пані. Я така вродилася, пані, — коротко відповіла Дунька, вклоняючись.

Від пані приємно пахло трояндовим маслом.

— А що ж сорочка? Латана-перелатана і якась недолуга. Крім того, хіба не можна було здогадатися, що в палац треба приходити у взуванці, а не литками босими світити?

— Сорочка моєї старшої сестри, пані. А їй вона дісталася від двох інших сестер. Нехай вона залатана та з чужого плеча, але чиста, випрана. Чесне слово, пані! — нарешті звела очі на княжну Корецьку Дунька.

Але одразу потупилася, продовжуючи:

— А ноги... Я не маю в що взутися, у нас дві пари чобіт на три сестри, а вони саме на стерню пішли, ноги поколють, якщо босими підуть...

— Ох ти яка язиката! — перебила її пані. — Ще й виправдовується, диви... Не знаю, чи вийде в тебе служити в палаці з таким довгим язиком...

— Вийде, пані! Я дуже хочу служити в палаці! — раптом зігнулася в низькому поклоні Дунька, склавши руки, немов у храмовій молитві.

Пані та схожа на чаплю челядинка перезирнулися.

— Справді? Я думала, про панночку йде дурний поговор, і її всі бояться. Ти ж знаєш, що будеш прислужувати панночці?

— Знаю.

— І не боїшся?

— Боюся.

— А чого ж хочеш служити в палаці? — підозріло примружилася Серафима.

Дунька замовкла, зціпивши зуби. Сказати правду чи те, що пані хотіла б почути?

— Пані, — почала Дунька, цього разу підбираючи слова. — Змалечку батько й мати вчили мене поважати панів-шляхтичів, усіляко догоджати їм, бо вони — наші господарі й наші захисники. Вони захищають нас від татар і рятують від голоду в неврожайний рік. Ми народжені на їхній землі, тож маємо їм вірно служити, так само, як вони служать нашому королю...

Княжна Корецька підняла руку вгору, жестом показуючи, що почула достатньо. На її блідому обличчі заграла ледь помітна усмішка.

— Ану, покажи мені свої зуби, — сказала вона, беручи Дуньку за підборіддя. — Так, добре. А тепер руки.

Дунька з острахом простягнула руки, насилу стримуючи трепет. Її довгі тонкі пальці підходили радше для гри на торбані, ніж для роботи в полі. Але під давно не стриженими нігтями забився бруд, а ліва долоня була вся вкрита довгими порізами.

— Що з рукою?

— Та... пообжинала. На вівсі.

— Чи ж ти не замала, щоб ходити жати? — примружилася пані.

— Усі йдуть, і я мушу.

— Відсьогодні — не ходитимеш. А зараз рушай за Веселиною, вона над тобою буде старша, усього тебе навчить, що треба.

— То я... відтепер служу в палаці? — не повірила своєму щастю Дунька.

— Ходи, дитя, ходи, — уже трохи лагідніше взяла її за руку Веселина, а за дверима додала: — На твоєму місці, я би так не раділа. Якби не чула, як гарно говориш, то подумала б, що ти несповна розуму.

Дунька продовжувала втішено всміхатися. Їй здавалося, що в животі розростається велика бульбашка, яка от-от вибухне й зробить щасливими всіх навколо. Їй навіть здалося, що смаглява дівчина на гобелені підморгнула їй і лукаво посміхнулася. «Я належу цьому дому», — майнуло в неї в голові, і від цієї думки вся спина вкрилася сиротами.

Дунька й незчулася, як опинилася на кухні. Веселина посадовила її на лаву й налила кухоль води.

— Пий, — суворо наказала челядинка. — І мерщій спускайся зі своїх небес на землю.

Зовсім не весела з виду, довготелеса жінка на ім'я Веселина схрестила руки поперед собою. Її сухе видовжене обличчя було розграфлене зморшками, а маленькі, глибоко посаджені очі вже давно втратили свій колишній колір. На її бороді пробивалося кілька сивих волосинок.

— Я нянька паненят. Слухайся мене й спробуй не потрапити в халепу.

Веселина говорила багато, повчаючи. Дунька слухала в піввуха. Було щось про те, як треба вбирати панночку, як заплітати, як поводитися на уроках і як звертатися до паничів.

Нарешті тітка дістала з шафи велику мідну тацю і, поклавши на неї пахучі стиглі груші та пряники, простягнула її Дуньці.

— Неси панночці.

Таця була заважкою. Дівчина ледь втримала її на двох руках. Похитуючись, вона попленталася за Веселиною.

На задньому дворі палацу розкинувся закритий від стороннього ока тінистий сад. Посипані дрібною галькою доріжки вели в різні куточки саду. Одна прямувала до квітника, над яким дзижчали бджоли та пурхали метелики. Друга бігла вниз до ставу, через який було майстерно перекинуто дерев'яний місток. А третя доріжка вела всередину саду, до головної його прикраси — круглої альтанки, оздобленої колонадою та статуєю оголеної жінки на верхівці. У цій альтанці, за круглим столом, панські діти полюбляли проводити уроки з учителем і гратися на дозвіллі. Тут зараз бавилася своїми ляльками Марта. Її біляві кучері були охайно зібрані в дві коси, обрамляючи кругле, наче повний місяць, обличчя дівчини та її пухкі щоки.

— Панночко, дивись, кого я до тебе привела, — лагідно звернулася до дівчинки нянька. — Вона буде тобі прислуговувати...

Але Веселина не договорила. Почувся брязкіт. То важка таця вислизнула з Дуньчиних рук, і груші покотом попадали на траву.

Дунька завмерла, як укопана, притискаючи порожню тацю до грудей, ніби щитом прикриваючись від своєї нової господині. Їй навіть привиділася мертва Ганка, що стоїть порубана та, сміючись, кличе тепер її, бідолашну Дуньку, до себе.

— Пощади! — лише спромоглася із себе вичавити дівчина, нажахана своєю уявою. — Не вбивай мене...

— Та де таких невихованих роззяв лише знаходять! — розлючено вигукнула Марта, виходячи з альтанки та грізно підіймаючи руку для удару. — Треба казати: «Прости мені, незграбі такій, ясна панночко!»

Дзвінко пролунав ляпас. Марта була на рік молодшою від Дуньки, і хоч мала ще зовсім дитячі риси обличчя, але виросла вже на півголови вищою. Та й рука в неї була міцна, бо росла панночка серед братів і мусила вміти постояти за себе.

Дунька стерпіла удар, навіть не пискнувши. Вона лише міцніше обхопила тацю й заплющила очі. Не було ні сліз, ні криків, ніби це й не ляпас зовсім. І це розлютило Марту ще більше.

— На коліна й благати прощення! — тицьнула пальцем вниз Марта.

— Годі! Панночці не личить знущатися на челяддю, — пролунав зненацька грудний чоловічий голос.

Дунька несміло повернула голову, щоб побачити, хто ж посмів суперечити її господині.

Вона знала, що його звати паном Орестом, що він теж шляхтич і нещодавно приїхав сюди з Києва навчати дітей Вітовських. Бачила його Дунька лише здаля, та чоловіка важко було не помітити: сухий і довготелесий, у темно-сірій довгополій свиті, завжди гладенько виголений і по-студентськи пострижений «під макітру». Красенем Ореста не назвати, але його обличчя, спокійне та осяяне легкою посмішкою, притягувало до себе погляди. Крім того, пан учитель мав той ореол таємничості, який так вабить до себе молоденьких дівчаток та поважних літніх пань.

— Вона провинилася й не вибачилася! — зовсім по-дитячому закрепили губу Марта.

— Тебе як звати, дівчинко? — звернувся до скам'янілої Дуньки пан учитель.

— Дунька, — усе ще боязко відповіла та.

— Фу, це наче «дулька». Бачиш, пане вчителю, ще й ім'я в неї якесь недолуге! Не хочу її, хочу іншу челядинку!

— Панночко, що я тобі казав про манери? — суворо сказав пан Орест і продовжив, знову звертаючись до Дуньки: — А як назвали тебе під час хрещення?

— Євдокія.

— Це давнє церковне ім'я. Так звали святу грецьку мученицю.

— Поки крикнеш «Єв-до-кі-я!», то вже півроку пройде, — заперечила панночка.

— То нехай буде Євою.

— Євою? Як перша жінка? Забагато честі! Тоді хай ліпше Євкою буде, — поставила руки в боки Марта.

Дунька нарешті розслабила пальці й опустила тацю.

— Євкою так Євкою, — ніяково погодилася вона, вклоняючись. — Панночко моя ясна, пробач, що вродилась незграбною. Наперед я буду обачніша...

Дунька присіла й заходилася підбирати з трави груші та пряники. Серце калатало. Здавалося, ще трохи — і вистрибне на тацю, а зніжена панночка з'їсть його на полуденок разом із грушами.

Марта тупнула ногою й побігла жалітися матері; Веселина мовчки забрала в Дуньки тацю й понесла назад на кухню. Дунька ж лишилася в саду наодинці з учителем, винувато схиливши голову долі.

— Не бійся панночку. Марта буває злою, нестерпною, але зрештою — вона ще зовсім дитина.

— Яка просто зі шкіри пнеться, щоб здаватися дорослою, — пробуркотіла Дунька, не підіймаючи голову.

— Дуже влучно кажеш! — усміхнувся пан Орест, лагідно плескаючи дівчину по заплетеній голові.

Його тепла рука на чолі, його добрий погляд і, звісно, уся його таємнича постать умить зачарували Дуньку. Так і не сміючи підвести очі, вона позадкувала на кухню. Думки роїлися й вистрибували з голови, не тримаючись купи, але одне дівчина знала напевно — вона кров з носа мусила зостатися в палаці.

Дівчина повернулася на кухню. Роззирнувшись і не знайшовши нікого, вона сіла за довгий дубовий стіл та обхопила голову руками. Так вона сиділа, доки не почула голоси, що долинали з коридору.

— ...та я геть не візьму до тями, чого Дуньку на службу покликали. Вона ж гава, робить нічого ладом не уміє. Ще й хирлява така, гляди, вітер подме й уже занедужає!

Дунька рвучко схопилася з місця й, недовго думаючи, заховалася за піччю.

Голоси наближалися й робилися чіткішими. Тепер Дунька могла навіть розпізнати молодичь, що говорили.

— Думаю, це через пана вчителя. Після його появи й так все йде шкереберть. Панночка тепер теж ходить на уроки.

— Ой, та не кажи! Раніше в матері всього, що треба, навчалася, а тепер... Навіщо їй та арифметика й латина, я досі не збагну. Як була дурепою, так дурепою й помре...

— Я чула, що княгиня радилася з учителем, яку покоївку їй краще взяти. І пан вчитель напоумив взяти їй однолітку, щоб вона сама серед парубків не росла. А тут якраз Стешка на очі княгині потрапила, коли яйця в льох заносила по обіді. Ну пані їй і каже: «У тебе ж дівка-підлітка? Приводь на службу».

— Дарма Стешка послухалася. Пропаде Дунька назря.

Далі розмова зайшла про буденне, що Дуньку мало цікавило. Молодиці стукали ножами, щось нарізаючи на панську вечерю, а Дунька думала, як непомітно вибратися зі своєї хованки. Аж раптом почувлися кроки й у кухню увійшов іще хтось.

— Куди це паскудне дівча поділося? — впізнала Дунька голос Веселини.

— Дунька? Не знаємо. Тут не було.

— Тепер веліли називати її Євкою.

— Свята Богородиця, невже її таки взяли на службу? — зойкнула одна з молодиць. — Ох, не виживе вона в палаці, не виживе...

— Якщо вона зараз не з'явиться, то я її своїми руками придушу, — крізь зуби сказала Веселина.

— Я тут.

Дунька вийшла з-за печі, знічено потупившись на свої босі ноги.

— Підслуховувала чи що? — кинулася на неї одна з жінок, повнощока Марія.

— Так...

— Ще й зізналася! Ви подивіться лиш на неї! — вигукнула інша, рудувата Оксана.

— Я почула, що ви говорите про мене. Я...

Веселина форкнула й підняла руку вгору так самісінько, як і її господиня.

— Ходи зі мною. Підберу тобі пристойну одежину й черевики.

У скринях палацу знайшлося чимало незношених паненятами речей, із яких вони повиростали. Веселина мовчки підбрала дві білі сорочки, спідницю, корсетку та свитку. Складніше всього було зі взуванкою. Дунька була невисокою, худюю, і розмір ноги в неї теж виявився крихітним, тож Веселина перерила купу старих речей, доки не знайшла маленькі черевики, які ще два роки тому належали Марті. Таких гарних речей дівчина навіть у руках з роду-віку не тримала.

— А що, як панночка впізнає свої речі й скарає мене за них на горло?
— боязко запитала Дунька.

— Панночка свавільна, але такої влади вона не має, — повагом відказала Веселина, заклопотуючи скриню. — Ганка, що в неї раніше служила, була вправна дівка. Надто вправна. Вона служила в палаці два роки і за цей час встигла накрасти столового срібла та підсвічників стільки, щоб вистачило на маленький маєток під Києвом. Звісно, Ганка натерпілася від панночки — ми всі натерпілися, але чутки перебільшують, домальовуючи їй ратиці та хвіст.

Додому Дунька прийшла, коли вже сутеніло. Райка з братовою⁴ Наталкою поралися в корівнику, Оленка нарізала поросяті гичку, а батько вже після доброї чарки повчав брата Максима, як складати дрова на зиму. У хаті їх жило сім душ, до того ж Наталка була в поважному стані, чекаючи на восьму. А часом ще й сестриця Параскева до них ночувати приходила, коли її благовірний напивався та виганяв із хати. Тож на подвір'ї ніколи не бувало тихо: рідко обходилося без пісень і сміху, а ще рідше — без лементу й прокльонів.

Дуньці хотілося непомітно прокрастися на горище й заснути в копиці сіна, але варто їй було лише підійти до перелазу, аж не знати звідки перед нею стала мати — руки в боки, щоки надуті, із вуст готова зірватися чергова лайка.

— Де тебе носило? Марія, кухарка з палацу, сказала, що тебе ще вдень відпустили!

— Я... пішла через ліс, навпрошки, і заблукала... — почала виправдовуватися Дунька.

Однак це була напівправа. Село їхнє, Вітовське, було розперезане ярами та балками. Найкоротший шлях від палацу до їхнього дому на краю села проходив через балку, яка межувала з лісом. Кажуть, у тій балці жив Блуд, який міг водити людей по півдня й виводити аж під сусідній хутір. Дунька часто гуляла балкою й лісом, воліючи проводити час із пташками й деревами, аніж з однолітками. Заходячи в ліс, вона завжди йшла навмання, куди вели очі, міркуючи про щось своє. Коли ж хотіла спинитися й повернутися, то завжди знаходила дорогу назад. Так було й цього разу. Дівчина пішла просто за стежкою,

а отямилася вже десь у лісових хащах, коли почало сутеніти, а повз неї пробіг дикий кабан.

Стешка замахнулася, щоб дати запотиличника, але Дунька ухилилася.

— Не бийте, мамо. Сьогодні панночка вже била. Облиште.

Сказала й пішла далі обмивати ноги біля криниці. Матір так і завмерла з піднятою рукою.

— Ач яка, — сплюнула Стешка, скривившись. — Лише одною ногою ступила в палац, а вже себе панею уявила?! То що, і матері більше не слухатимеш, суча ти доч?!

Стешка ще довго кричала, та так, що вся вулиця чула. Решта домашніх лише співчутливо поглядали на Дуньку, лишаючи її сьогодні в спокої. Тільки за її спиною перешіптувалися: «Не протримається вона там довго. Виженуть з ганьбою, або щось гірше, гляди, станеться».

Дунька нікого не слухала. Вона вовтузилася у своїй постелі з сіна, а сон ніяк не йшов. Зазвичай вона засинала одразу, як заплющувала очі, але зараз дівчина відчувала кожную колючу травинку, що пробивалася крізь ряднину й колола через тонку сорочку. Знадвору долинав запах нічної фіалки та чулися стишені голоси. Це до Оленки прийшов її любасик, Микитка.

Оленка була на два роки старшою від Дуньки. Щоліта вони вдвох, як наймолодші, ночували на горищі над сажем². Оленка часом розповідала їй про Микитку й про життя, яке вони разом собі наміряли. Дуньці було тринадцять років, і все, що вона знала про кохання, обмежувалося притисканнями на вечорницях і безхитрими дівочими розмовами. А ще історією Оленки й Микитки.

Так, як Микитка дивиться на Оленку, як простоює з нею всі вечори перед плотом, як носить пироги та яблука і захищає перед парубоцькою громадою... чи не так само сьогодні захистив її пан Орест? Як тепло лунали його слова, якою теплою була його рука на її чолі... А ще він придумав їй нове ім'я — Євка... Євка... Відтепер вона зватиметься так.

² Повітка — підсобне приміщення.

³ Пахолок — наймит.

⁴ Братова — дружина брата.

ЄВКА

Зранку Євці було дивно вбиратися в панське та йти в палац тоді, коли решта сільських жінок вирушали в поле, а діти гнали худобу на пасовисько чи поралися по господарству. У Вітовському заведено було так: п'ять днів роботи на шляхетському фільварку, один день на своєму городі та неділя для всілякої хатньої роботи, себто прання, випікання хліба на тиждень і такого-сякого відпочинку. Але в косовицю чи жнива про неділю ніхто й не згадував — доки сіно чи зерно не будуть прибрані з поля, доти селяни не знали празників. Бо гріх гріхом, а робити треба: спершу панське, а тоді вже своє, як дощем не намочить.

Така доля була у всіх, кого знала Євка. І хоч як нестерпно було думати, що все її життя замкнеться у трикутнику між фільварком, церквою та хатою, інакшого життя вона й не чекала. Дотепер.

Тепер, ідучи на світанку на службу до панночки, вона обсмикнула пишну квітчасту спідницю, гордовито підняла покриту зеленою хусткою голову, вип'ячуючи вгору своє гостре підборіддя. Вона зробила перший крок у нове життя. Просто в калюжу за перелазом.

— Ой! — ледь втримала рівновагу вона, щоб не хлюпнутися в багнюку. — Хто води поналивав? Дощу ж три дні не було?

З-за кущів почулося гиготіння. Це сусідські хлопчаки вирішили пошуткувати над новоспеченою челядинкою.

— А щоб вам! — крикнула на них Євка.

Низ спідниці заляпався, черевики були вимашчені в бруд, але часу випратися вже не лишалося. Євка підбрала довгі поли і чимскоріше попрямувала до палацу.

Усе сталося швидко — Веселина вилаяла її за брудну спідницю, так-сяк змахнувши висохлий пісок ганчіркою, та, повчаючи, наче пила їй фартух до самої підлоги й нарешті повела в кімнату до Марти. Там, у світлих і затишних покоях панночки, вони відчинили віконниці, поставили на стіл воду для вмивання та чисті білі рушники й обережно розбудили Марту. Далі умили її, зачесали, заплели й убрали в сукню, ніби дівчинці було не дванадцять, а вдвічі менше років. Доки Веселина була в покоях, Марта поводитися чемно, але варто було лиш няньці

вийти за двері, як панночка зумисно розливала воду чи розкидала подушки, примушуючи Євку прибирати.

— Звикай, — підморгнула маленька господиня. — Схотіла служити в палаці? Я тобі покажу, як мої сорочки й спідниці носити!

Євка згадала, що краще мовчати. Вона вже давно на власному досвіді пересвідчилася, що спершу мовчання дратує задиру ще більше, але з часом цькування мовчазної жертви набридає. Може, і з панночкою це спрацює?

Після сніданку Євка мала прислужувати на уроках. Від однієї думки про те, що вона знову побачить пана вчителя, їй робилось гаряче. Ну то й що, що він років на десять її старший. Вона незабаром підросте, а він обов'язково її дочекається.

Овіяна такими думками, дівчина понесла писемне приладдя та книжки в садову альтанку. Погода стояла по-серпневому спекотна, тож Євка знайшла собі місце на траві в тіні крилатої липи, щоб звідти спостерігати за альтанкою та чекати нових доручень.

Паненята прийшли незабаром. Першою йшла Марта, пихато закинувши голову й зиркаючи в бік Євки. За нею прямували два брати: старший Ілля та молодший Ярема. Обох братів Євка бачила раніше, але ніколи зблизька. Вони їй були не цікаві ні тоді, ні зараз, але від нудьги дівчина почала їх розглядати.

Іллі вийшло вже шістнадцять. Він був високим, статечним і дуже схожим на свою сестру — так само пухким і круглолицим, біловолосим, мав м'які риси й маленький ніс, усіяний юнацькими прищами. Крім того, Ілля видавався таким же гордовитим і пещеним, як його сестра, зверхньо поглядаючи в Євчин бік і не звертаючи жодної уваги на її низький уклін.

Ярема ж був наймолодшим, йому нещодавно сповнилося десять. Пшеничні кучері на його голові розліталися в різні боки, додаючи йому схожості з білою кульбабою. Яскраво-сині жваві очі двома вогниками горіли на обличчі, усе шукаючи нових пригод, комашок і равликів. Йому теж не було діла до Євки.

Аж раптом у сад увійшов пан учитель, і діти шанобливо підвелися зі своїх місць, коротко вклоняючись. Євка теж стояла, опустивши голову, і лише коли розпочався урок, а їй дозволено було знову сісти, вона заходилася крадькома зиркати на пана Ореста, милуючись його

струнким, перев'язаним случьким поясом станом і гарною мовою, що лилася, як річечка, з його вуст.

Спершу Євка навіть не звертала уваги на те, про що він говорив. Просто зазірала йому в рота, мріючи про щось далеке. Але згодом слова почали складатися в її голові, і вона незчулася, як сама уважно слухала урок. Паничі вчили польську. І коли вони записували нові слова на грифельних дошках, вона водила пальцем по долоні лівої руки, уявляючи, що записує там кожне слово. Вчитися виявилось цікаво.

— Євко! Євко, я до тебе звертаюся чи до кого?! — із палацу покликала Веселина, виводячи Євку із задуми.

Дівчина поспішно встала, ледь не перечепившись через пишні брижі спідниці, і поспішила на кухню.

Так минув день. Євка незчулася, як минув і другий, і третій. Вона приходила додому вже в сутінках, мало розмовляла, навіть у хату не заходила. Умивалася біля криниці та без вечері лягала спати до себе в сіно.

Але Стешці такий розпорядок до душі не припав.

— Степане, гляди, яке стерво ми з тобою виростили! — гукнула вона до чоловіка. — Та щоб ти побігла там, де люди не бігають!

— Ох, облиш її, Стешо... — відмахнувся старий Степан, ховаючи за спиною чергову пляшку.

— Чого це облишити? Я її годувала? Годувала! Та ще й одягала, леліяла! А тепер що, вона уявила себе панночкою? Ні в хату нічого не приносить, ні за холодну воду не береться!

— А що, правда, — встромила свій ніс Райка. — Марія он завжди з кухні щось своїм приносить! Ця б теж могла сім'ї допомогти! Хай би хоч вечорами шити з нами до хати приходила. А то спить на своєму горищі, як і в Бога за пазухою, а ми горбатимосся всю ніч над шиттям!

Євка лиш мовчки зайшла в хату. Знявши із себе панський одяг і накинувши свою стару сорочку, вона запалила лучину. У ці дні Євка втомлювалася більше, ніж на жнивах у полі. Постійні кпини панночки, докори й повчання Веселини: принеси, подай, занеси... А ще так багато нового почутого на уроках, що голова йшла обертом! І арифметика, і історія, і польська, і латина... А вона ж навіть письма не

знала, бо школи в їхній сільській церкві не було — пан вважав, що дітям-селянам не варто вчитися, щоб, бува, думати не почали. І він мав рацію. Бо вже за ці кілька днів Євка почала думати вдвічі більше від звичайного.

Жіноцтво всілося навколо столу, кожна взяла до рук вишивку. Степан і Максим засопіли десь по своїх кутках.

Лучина світила тьмяно, майже нічого було не розгледіти, але вишивка мала бути гарною, бо це ж на Спаса всі мали гарними прийти, у нових вишитих сорочках — кожна у своїй. А як вийде погано вишита — то що ж люди скажуть?

Тому матір походжала навкруг вишивальниць, і як у котроїсь виходив невдалий стіжок, то колола голкою — чи в руку, чи в коліно. Євці діставалося найбільше, бо з вишиванням вона не ладнала.

— Руки колоти не можна! — не витримала вона. — Княгиня заборонила...

— Ах, княгиня?! А рідна мати в хаті тобі не княгиня! — Стешка вхопила дочку за її куцу косицю й відхилила голову назад так, що Євка ледь стрималася, щоб не крикнути. — Що ще тобі княгиня говорить?

Євка терпіла мовчки. Кажуть, що материні побої не болять, але цього разу боліло дуже. І голова, і серце.

Коли вже пішли спати, Оленка повернулася до Євки, кліпаючи величезними карими очиськами й переплітаючи свою розкішну брунатну косу в один тугий колосок.

— Завтра вулиця. Підеш? Про тебе хлопці питали.

— Та не хочу, ліпше виспатися, ніж тих юродивих цілувати, — відмахнулася Євка, заходившись і собі переплітатися.

Її смоляне волосся росло повільно й постійно ламалося, тож доводилося підрівнювати, підрізати. Від того підрізання часом і стрічку не було куди вплести. Тому Євка воліла радше ховати його під хустками, ніж виставляти напоказ.

— Минулого тижня ти теж на забаву не ходила. Це тоді мамка тебе покарала, упоперек до ганку прив'язавши? Ти прямо як Ісус тоді весь вечір хрестом провисіла!

— Не нагадуй, — буркнула Євка, зтягуючи свою косицю.

— А Іван зі старшеньких про тебе питався!

— Той Іван все до мене тулиться, наче інших дівчат нема. Ясно ж, що він просто шукає когось, хто з ним легко під копицю піде.

— То Іван тобі не до душі? А хто ж тоді? Може, панич Ілля? Він такий нівроку, хоч і прищавий...

— Та годі тобі! Я на паничів не задивляюся!

— А даремно. Як візьме тебе заміж панич, то й ти станеш шляхтянкою.

— Ой, а ти багато знаєш селянок і служниць, які панями стали?

— Ну, знаю, що в нашого господаря пана Вітовського є коханка з Татарії, — змовницьки прошепотіла Оленка. — Він її з походу привіз і поселив у своєму маєтку у Василькові. Кажуть, вона гарна, як дика троянда! Приїхала вже з немовлям на руках, і Вітовський прийняв того байстрюка, як свою рідну дитину!

— Та ти що! Брешеш!

— Я сама його бачила! Він до нас в село приїздив на котресь зі свят. А ти думаєш, чого пана вже другий тиждень немає. Що, у Києві він, на війні з турками, чи може, у Василькові? Спробуй, запитай пані Серафиму!

— Не вигадуй! — Євка повернулася на інший бік і зробила вигляд, що спить.

— Ти поміркуй над моїми словами, — після короткої мовчанки знову озвалася Оленка. — Відхопиш панича — будеш плавати, як вареник у маслі. Може, ти й не красуня, але ж і не дурна, як деякі думають. Ти розумніша за нас усіх.

ВУЛИЦЯ

Того дня від самого ранку йшов дощ. Марта не виспалась і особливо знущалася з Євки, що аж пану вчителю довелося на неї прикрикнути. Уроки проводили у великій залі, і панночка весь час розливала напої на блискучі білі кахлі підлоги, примушуючи Євку плазувати перед усіма, витираючи. Далі було гірше, коли Марта лишилася з Євкою наодинці у своїх покоях і примусила ту стояти на одній нозі, доки панночка вишиватиме.

Додому дівчина поверталася пізно, змучена душею та тілом. Дощ минув, але тепер усі дороги перетворилися на місиво з багнюки, іти по якому було неможливо, щоб не намочити ноги.

Євка зняла свої черевички і, притримуючи поли одягу та кутаючись у новеньку свитку, побрела босоніж через село. Вона думала про свою господиню Марту й про те, що завтра все повториться знову. Від тієї думки йти зробилося ще важче. Занурена в думки, Євка незчулася, як звернула не на той провулок.

— Гляди, хто іде! Це ж сама панночка Дунька! — почувла знайомий голос вона.

Євка сторожко озирнулася. До неї наближалася ватага юнаків на чолі з Іваном. Їх було троє. Хлопці розвели навсібіч руки й обходили її з усіх боків, роздивляючись уприпул. Як на зло, навколо не було жодної християнської душі, що могла б за неї заступитися, по сусідніх дворах лише собаки гавкали.

— Не займай, Іванку, — попросилася вона.

— А чого ж не займати? Сьогодні ж вулиця, а Оленка сказала, що ти приходи не збираєшся. Чи Оленка нам збрехала?

— Нам всім кортить почути, як там живеться в панських палатах! — додав рябий Дмитрусь.

— Є такий звичай, що як дівка не ходить на вулицю, то хлопці її й побити можуть, — солодким голосом сказав Іван, беручи дівчину за комір.

— Іванку, я кричатиму!

— То кричи, ще більше отримаєш!

Євка зібрала всю свою лють і голосно заверещала. Іван затулив їй рот рукою, хлопці озирнулися.

— Диви, щось ніхто не поспішає на поміч!

Іван легенько кинув Євку в руки Дмитруся, а той уже сильніше штурхонув її третьому, якого Євка не знала.

Від хлопців несло горілкою й тютюном. Їхні руки боляче пхали в спину, плечі й груди, хтось навіть ударив її під живіт. Євка даремно борсалася, намагаючись відбитися та вирватися з цупких рук.

Їй здавалося, що це тривало цілу вічність, аж доки не почувся кінській тупіт. Він пролунав несподівано, зовсім поряд.

— Досить! — почула знайомий голос вона.

Іванко обхопив її ззаду руками й повернув обличчям до новоприбулого вершника, насмішкувато шкірячись. Ілля ж, навпаки, мав суворий і незворушний вигляд, як і належало шістнадцятирічному лицареві.

— А чого це ми маємо припинити, паничу? У парубоцької громади є свої закони. Тож їдь собі далі, у них не втручаючись!

— Ця дівчина на службі в палаці, — озвався Ілля, поглядаючи зверху вниз. — Вона — власність панночки. Тож як ти смієш посягати на панське добре?

Іван стрімко нагнув Євку, що та аж зойкнула, вишкірився на Іллю й штурхнув дівчину просто обличчям в грязюку.

Хлопці гучно засміялися.

Важко відсапуючись, Євка підвелася. Вона вся була брудна — із голови до литок, а її панські обновки були схожі на дрантя волоцюги.

Панич не спішився, але й із місця не рушив, притримуючи свого жеребця. Він мовчки спостерігав, як Євка витирає з очей бруд і спльовує просто Івану під ноги. Лише коли вона, ледь перебираючи ногами, попленталася додому, він повільно пустив коня за нею.

Так і йшли, аж до повороту до Євчиної хати — вона попереду, а він верхи позаду. Там, на розі, дівчина повернулася до Іллі й тихо сказала, уперше зазирнувши йому в вічі:

— Далі не треба. Я сама.

Ілля кивнув, не зводячи погляду з Євки. Його обличчя так і лишалось незворушним, тож неможливо було збагнути, про що він думає.

— Може, подякуєш? — нарешті сказав він, розвертаючи коня.

— Я... — знітилася Євка, опускаючи очі та не знаючи, про яку саме вдячність ідеться.

Чи має вона тепер відплатити тим, чим зазвичай розплачуються жінки? Вона потопталася на місці й несміло запитала:

— Як ти хочеш, щоб я тобі віддячила, паничу?

— Пф, — пирхнув він, раптом усміхаючись. — Можеш по-польськи, можеш на латині. Здається, сказати «дякую» зовсім не важко.

— Д-дякую, — коротко відповіла дівчина, кланяючись, але всміхнутися у відповідь так і не змогла.

Їй було соромно. І за свої ниці думки щодо Іллі, і за те, що він бачив її принижено. Але хіба не щодня панич спостерігає, як панночка знущується над нею? Яка тоді вже різниця?

До ранку одяг не висох, і Євка дістала зі скрині свою стару сорочку, плахту та свитку. Аж чує, як матір її знову проклинає.

— Гляди, що через тебе накоїли! — вона вхопила Євку за шию й поволокла до вікна.

Хатні віконниці були обмащені кізяками, а на білій стіні хати вимальовувався величезний прутень.

— Бісова дівка! Чого в тебе все, не як у людей? Бач, не схотілось їй на забаву йти! То хлопці самі прийшли й кізяками нам хату обмастили! Оце доки сором цей не змиєш, на службу свою не підеш!

— Але мамо! Мене панночка висіче, якщо спізнюся!

— Я сама тебе висічу, якщо зараз же це все не позмиваєш!

Сестри й братова загиготіли. Євці ж здалося, що світ перевернувся з ніг на голову, і вона вже не знала, хто в ньому свій, а хто чужий.

Євка взяла цебро й заходилася обмивати кізяки. Ніхто їй не допоміг, навіть Оленка, що без діла стояла на перелазі й перебирала свою довгу косу.

У палац Євка спізнилася, але панночка ще спала. Веселина лише відкрила рота, щоб насварити, але, побачивши тоскне обличчя Євки та її стару одяжину, тільки мовчки відвела дівчину на кухню й насипала тарілку затірки зі шкварками.

— Сядь і поїж, — наказала вона. — Зараз знайду тобі щось перевдягнутися зі свого. Соромно...

— Це не мені має бути соромно! — не витримала Євка, гепаячись на лаву. — Хіба Господь не заповідав любити ближнього свого? Чому всі навколо ображають мене й думають, що це я вічно маю вибачатися, червоніти й дякувати? Я що, народилася під такою планетою нещасливою?

Веселина зупинилася на півкроці.

— Так, дитя, — суворо наказала вона. — Зараз ти спокійно поїси, я сама підніму панночку. А потім ми разом підемо до мене, знайдемо тобі якусь пристойну ганчірку одягти, і ти мені все розкажеш.

НЕВЕСЕЛА ВЕСЕЛИНА

Кімната Веселини була зовсім маленькою, але затишною. На підвіконні стояв букет польових квітів, а покривала й подушки рясніли вишивкою.

— О, якби я так вишивати вміла, то, може, мене мамка любила б, — мрійливо сказала Євка, із захопленням розглядаючи узор.

— Якби ти була моєю дитиною, — відповіла Веселина, навіть не глянувши на Євку, — то мені було б байдуже, чи здібна ти до вишивки, чи ні.

— Справді? — здивовано підвела на неї очі та. — Але всі навколо твердять, що я ні на що не здатна.

Веселина зітхнула. Вона сіла на ліжко й втомлено втерла кінчиком хустки лоб.

— Усі ми люди, усі здатні ламатися. І завжди є хтось, хто хоче випробувати нас на міцність. Отут, усередині нас, є кілочок — у когось він зроблений із глини, а в когось, як у тебе й у мене, — зі сталі. Але мій уже давно заіржавів...

Євка з подивом дивилася на цю кістляву й зморщену літами жінку, що завжди тримала спину прямо, ніби всередині неї й справді був стрижень. Ніби вона була створена для трону, а не для буденної метушні.

— Під час хрещення мені дали ім'я Васирина. Та через мою радісну вдачу всі почали називати мене Веселиною, — раптом почала розповідати жінка.

Євка завмерла, навіть дихати перестала.

— Родом я з Литви, і потрапила на службу до батька нашого пана Вітовського. Він взяв мене як покоївку, а зрештою — і як коханку. Я була гарною — стрункою, із густою брунатною косою, високими ниточками брів... Та кохання швидко минуло, а я так і лишилася прислужувати в його сім'ї, виховуючи його дітей, а потім і онуків. Із того часу я більше не сміюся.

Жінка дістала якусь одягу, простягаючи Євці.

— Усе на тебе буде великувате, але ми трохи підшиємо й на сьогодні згодиться. А ось цю квітчасту хустку можеш лишити собі — мій тобі подарунок. Щоб ти не казала, що всі люди навколо злі.

Євка не могла вимовити й слова. Їй здалося, що вона відчуває біль Веселини десь там, усередині себе. Їй завжди важко давалися слова подяки — у їхній родині дякувати не було заведено. Тож вона просто підійшла до старенької й поцілувала її сухі, розперезані зморшками руки.

МИСЛИВЕЦЬ

Того дня Євку відпустили раніше. Вона здогадувалася, що про це подбала Веселина. Була субота, тож замість уроків панські діти могли взятися за свої справи, і Марта весь день провела з матір'ю, ляльками й шитвом, тоді як брати з учителем поїхали верхи кудись у Боярку. Євка тішилась, що вдалося уникнути зустрічі з Іллею, бо почувалася б не зручно. Так само як вона не вміла бути вдячною, Євка не любила бути зобов'язаною.

Попрощавшись із челяддю, дівчина знову пішла лісом, через балку. Тут, серед хащів і лапатої папороті, вона почувалася щасливою. На пагорбі над річкою росла велика верба, уся покручена та вивернута з корінням. Таке дерево односельці називали кракотою або виворотнем. Казали, що під ним жив сам чорт. І хоч Євка чорта боялася, але дерево було таким розлогим і зручним, що гріх було не залізти. До того ж згори світ завжди здавався інакшим.

Дівчина довго сиділа, милуючись рівним плесом і призахідними променями, що вигравали на її хвилях. Аж раптом побачила косулю, що прийшла до водопою. Струнка тварина з маленькими рогами й настовбиченими вухами уважно зогледілась довкола, але прикинула Євку на дереві не помітила. Вона повагом підійшла до води, усе ще сторожко зиркаючи своїми по-дитячому великими очима.

Раптом у повітрі пронеслась стріла, за нею друга, третя. Косуля впала на траву. Її очі благали про допомогу, але було вже запізно. До косулі підійшов хлопчик, на півголови від неї вищий. Вдягнутий він був у довгу чорну сорочку, яку носять татари, і сірі шаровари. Густе чорне волосся його було розтріпане, стирчало в усі боки й падало на очі, закриваючи від Євки його обличчя.

Від несподіванки дівчина тихенько скрикнула, ледь втримуючись на дереві. Юнак повернув на неї голову, і Євка розгледіла його красиве смагляве лице, тонкий ніс і розкосі чорні очі, що хижо дивилися в її бік.

Хлопець знову взявся за лук, і Євка миттю підняла руки над головою, мало не зриваючись із гілки. Її переляканий погляд переходив від

мисливця до його здобичі. Євка вже не знала, кого їй було шкода більше — себе, якщо хлопець вирішить підстрелити її, чи бідну тварину.

Юнак лише скривився, стискаючи губи, і, повернувшись до косулі, випустив ще одну стрілу, щоб добити тварину.

— Господи! — викрикнула Євка з жахом. — Ти її убив!

Хлопець мовчки перевів погляд на юнку, підіймаючи вгору густу чорну брову.

— Це панський ліс! Тут не можна полювати! — випалила дівчина й пошкодувала, що не промовчала.

Але незнайомець лише вишкірився і, зваливши собі на спину тушу, щез у хащах.

Ранок понеділка починався, як звичайно.

— Наталко, піди шуліку від курчат нажени! Та щоб тобі провалитися, Олено, дитя, ти можеш вбиратися швидше?! Уже он Степанова з дочкою в поле пішла, а ми все ще в хаті ніжимося! Диви, усі білоручками, наче наша Дунька, станемо!

Закутана в хустку мати, кругла, наче калач, уже однією ногою стояла на перелазі.

— Оленко, донечко моя, це ж тобі замість Дуньки тепер череду гнати доводиться! — похитала головою Стешка, спостерігаючи, як Олена виганяє корову через ворота.

— Та відчепись ти вже від Дуньки, — не стерпів брат Максим. — Ти ж сама її в палац сторгувала, так чого тепер життя їй не даєш?

— Я сторгувала? Це я сторгувала?! Люди добрі, дивіться, хто на матір рідну голос підіймає! Наталко, та годі тобі баблятися вже, ніяк не наумивається вона! Скоро дірку в щоці протреш!

Євка стояла в самому кутку двору, під рясним кущем калини, і чистила свої черевики. На голову вона вже закрутила подаровану Веселиною хустку, і її думки були про те, які гарні мають бути червоні маки на зеленому тлі хустки.

Нехай собі лається. У неї ж всередині є сталевий кілочок. А його нелегко зламати.

Євка йшла по вулиці, милуючись сама собою. І свитка сиза з галунами, і спідниця строката, і запаска біла. Та й сама вона не така

вже й страшна, як каже її мамка. Карі очі, довгі чорні вії й високі брови — усе на місці. А що зростом невелика та худюща — то їй лише тринадцять літ, ще буде час і грудям вирости, і стегнам.

Так дійшла вона до палацу, змахуючи з придорожніх кущів залишки ранкового туману.

— Дунько! Чи як тебе там, Євко, що ти плентаєшся? Хіба не знаєш, що вчора господар приїхав? — прикрикнула на неї Марія, місячи хліб на кухні.

— Не знаю... — байдуже знизала плечима Євка. — А що мені до того?

— Він усю челядь за сніданком збирає. Має про щось із нами говорити, — підморгнула Оксана. — Ну, чого стоїш соляним стовпом? Іди панночку будити!

Уся челядь і пахолки зібралися в обідній залі, вишикувавшись попід стіною. Євка вперше була тут і з цікавістю розглядала ліпнину на стелі й коштовні турецькі килими. Посеред зали стояв довгий стіл і дванадцять вишуканих дерев'яних стільців. Нарешті до зали зайшла панська родина: княгиня під руку з Іллею, Марта, Ярема та пан учитель. Вони сіли навколо столу, нічого не торкаючись до приходу пана Вітовського.

Як на зло, учитель сів спиною до Євки, а Ілля якраз навпроти неї. Кинувши на Євку байдужий погляд, він почав розмову з паном Орестом про історію Речі Посполитої. Ніби ненавмисно тарілка з пиріжками спорснула з-під його ліктя й дзвінко розбилася от підлогу.

— Євко, прибери, — кинув він.

Дівчина стисла зуби та кулаки. Вона відчула на собі погляди всіх присутніх. Хтось її жалів, хтось подумки сміявся. Веселина лишалась незворушною, як кам'яна статуя.

«То такою я маю стати, щоби вижити тут? — подумала Євка, відводячи погляд від Веселини. — Я так не хочу. Я так не буду. От побачите».

Вона мовчки принесла з кухні віник і совок і неспішно почала підмітати дрібні скалки з-під ніг панича, за одно обмітаючи підлогу полами своєї щойно випраної спідниці.

Ледь Євка встигла підвестися, як у світлицю зайшов сам пан — господар Антанас Вітовський. Зайшов не один — його рука лежала на плечі чорнявого хлопчини. Євка так і завмерла із совком у руці й відкритим ротом — той хлопчик був її суботнім знайомцем, безжалісним мисливцем із лісу.

Юнак теж її помітив. Щось блиснуло в його очах, і губа ледь-ледь підстрибнула вгору. Так шкіряться собаки та вовки. Хлопець стояв з прямою спиною й гордо піднятою головою, але Євка відчула, що він почуввається тут чужинцем. Його гаптований золотом синій жупан пасував йому менше, ніж та чорна сорочка. У ньому він почувався, ніби в клітці, ніби сам був тією загнаною косулею.

— Це мій син — Амір Вітовський. Більшість із вас його вже знає. Відтепер він мешкатиме з нами в палаці. Це все. Можете розходитися.

Євка помітила, як щільно стиснулися губи княгині. Вона зробила над собою зусилля, щоб підвестися з-за столу й простягнути Аміру руку для поцілунку, але жодного слова видавити з себе так і не спромоглася.

Дівчина хотіла вже йти разом зі слугами, але голос пана її зупинив:

— А це ще хто? Новенька?

Розвернувшись, Євка низько вклонилася. Із віником, совком та зібраними з долівки пиріжками вона мала комічний вигляд. Діти засміялися.

— Це Євка, нова покоївка Марти, — зробивши над собою зусилля, нарешті вимовила пані Серафима.

— Євка? Маєш циганську кров? — запитав пан, сідаючи на чільне місце за столом.

— Ні, милостивий пане. Просто вродилася смаглява, — опустила очі долі дівчина.

Утім, їй вдалося краєм ока розгледіти господаря — він був високим, добре складеним, із довгими вусами й русими кучерями по плечі, на яких пробивалася сивина. Антанас дивився на неї з цікавістю, покручуючи вус, і Євці захотілося провалитися під землю від такої уваги.

— Можеш іти, — махнув на неї рукою пан господар. — Господи Ісусе, благослови нашу їжу...

Євка з полегшенням лишила світлицю. Їй треба було начистити черевики панночки, підготувати альтанку до уроків і встигнути

проковтнути свій небагатий сніданок із хліба з молоком. А потім, на заняттях із латини, яка ніяк не втовкмачувалася дівчині в голову, Євка сподівалася нарешті перевести подих і подумати над усім, що сталося вранці.

Вийшовши надвір і, за звичкою, лігши просто на траву, розсіяним поглядом, мов причинна, Євка спостерігала за білими хмаринками, що пропливали над верхівкою розлогої липи, і розмірковувала. Зрозуміло, чому Марта знущається з неї — для панночки це вже стало звичним, але Євка ніяк не могла взяти до тями, навіщо було так поводитися Іллі. Спершу він її захищає, потім принижує. Ще й перед самим паном! А ще той хлопчик-мисливець... Як вона могла нагрубити йому вчора! Але ж звідки їй було знати, що він теж панич!

За такими думками Євка й незчулася, як із дому вийшов пан учитель зі своїми вихованцями. Юнка стрепенулася, зводячись на ноги й похапцем поправляючи хустку, що з'їхала на потилицю. Вона опустила голову, вітаючи мовчазну процесію, яка виходила з дверей палацу, і готуючись до чергової наруги від Іллі чи панночки. Але паненятам тепер було не до неї. Нині в житті дітей з'явився новий брат.

БРАТНЯ ЛЮБОВ

Іллі ледь сповнилося три роки, коли він уперше побачив Аміра. Той довгоочікуваний ранок, коли батько нарешті повернувся зі свого довгого кримського походу, навік закарбувався в дитячій пам'яті. Побачивши тата — такого великого й рідного, у розкішній хутряній шапці й оксамитовій делії, Ілля хотів вирвати свою руку з материної та щодуху побігти в обійми. Але мама стримала його порух, а за мить і сам Ілля більше не міг ступити ні кроку: у відритому ридвані сиділа красива татарка, тримаючи на руках запеленане немовля.

— Знайомся, Еліаше, це твій брат. Звати його Амір Антоній Вітовський.

Той найперший спогад дитинства, такий далекий, але такий болючий, повертався до Іллі щоразу, коли мама брала його за руку й дивилася своїми сумними, глибокими очима. Як же матір пробачила батьку коханку? Як смів він привезти із собою татарську бранку та поселити її в сусідньому селі наложницею, удаючи, що ніхто про це не здогадується?

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ